

УДК 371.13

**Зоя Сирота,
Всеволод Сирота**

ПІДГОТОВКА НОВОЇ ГЕНЕРАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ У СИСТЕМІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються теоретичні підходи до проблеми підготовки нової генерації педагогічних кадрів у системі художньої освіти. Окреслюється необхідність вирішення завдань удосконалення процесу професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін.

Ключові слова: діяльність, підготовка, професійно-педагогічна підготовка, мистецька освіта, художньо-творчий компонент.

Необхідність вирішення завдань удосконалення процесу професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя перебуває в руслі проблем, які на сучасному етапі зумовлені модернізацією змісту освіти, гуманізацією її цілей та принципів, орієнтацією на виховання нової генерації педагогічних кадрів у системі мистецької освіти.

Вирішенню важливих питань удосконалення професійної діяльності майбутніх учителів присвячено праці А. Алексюка, Г. Васяновича, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, І. Зязюна, А. Іванченка, Н. Кічук, Н. Кузьміної, М. Лещенко, Н. Ничкало, Л. Пуховської, С. Сисоєвої, В. Слассьоніна, О. Сухомлинської, Л. Хомич, О. Щербакова, Т. Яценко та інших вчених.

Підготовці майбутніх учителів в галузі мистецької освіти присвячено праці Т. Завадської, Т. Люріної, Л. Масол, Н. Миропольської, О. Олексюк, В. Орлової, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, Л. Хлебникової, Т. Цвелих, О. Шевнюк, Г. Шевченка, В. Шульгіної, О. Щолокової, Б. Юсова.

Актуальність проблеми полягає у необхідності пошуку нових форм і методів удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів у системі мистецької освіти.

Мета статті – теоретичне обґрунтування комплексу теоретичних і методичних засад щодо підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта професійної діяльності.

Як зазначає С. У. Гончаренко: «Розвиток методичної науки в умовах розбудови національної системи освіти набуває особливо важливого значення. Вона має обґрунтовувати й будувати педагогічні процеси, виробляти нові педагогічні технології навчання, в яких реалізувалася б мета й принципи нашої освітньої системи, спрямувати вчителя в його повсякденній творчій діяльності, допомогти студентові (майбутньому

вчителів) оволодіти професією» [1; 3].

Методологічною основою визначення структури психологічної готовності стало філософське розуміння єдності свідомості та діяльності, згідно з яким ми виділяємо когнітивний, сенситивний та креативний компоненти професійної підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін.

Вченими доведено, що для формування професійної майстерності вчителя мистецьких дисциплін потрібні насамперед загальнопедагогічні вміння й навички. Його професійна компетентність визначається наявністю інтересу до педагогічної діяльності і передумовами для розвитку відповідних здібностей. У професії вчителя мистецьких дисциплін вихідним моментом є його художньо-педагогічна діяльність, структура якої визначається специфікою мистецької освіти, підкоряючись при цьому законам теорії діяльності.

Психологічна готовність до діяльності – складне утворення особистості, котре вивчалось багатьма дослідниками, які трактували це явище по-різному. Серед них варто виділити думку українського психолога В. О. Моляко, який визначав наступні складові структури загальної психологічної готовності до праці: психофізіологічні якості особистості (динамічні стереотипи), діяльність функціональної системи, прояв домінант, виникнення і функціонування настанови; знання, вміння, навички і мотиви діяльності.

Ним було виділено три рівні готовності до діяльності, які представляють суттєвий інтерес для нашого дослідження: непрофесійний рівень – коли людина не підготовлена, не навчена виконувати спеціальні функції, у неї відсутній досвід практичної діяльності або дані показники знаходяться на дуже низькому рівні; перед професійний рівень, який характеризується незакінченістю підготовки до виконання спеціальних функцій; професійний рівень, який має два підрівні – звичайний (характеризується можливістю здійснювати спеціальну діяльність) і підрівень професійної майстерності (характеризується високою якістю діяльності і творчим підходом до її здійснення) [2].

Отже, психологічна готовність має складну динамічну структуру, виражає сукупність інтелектуальних, емоційно-вольових, операційно-діяльнісних і мотиваційних складових психіки людини в їхньому співвідношенні з умовами, що виникли, і майбутніми професійними завданнями.

Проблема підготовки нової генерації педагогічних кадрів на сучасному етапі у системі мистецької освіти складна та багатогранна.

У словнику С. І. Ожегова термін «підготовка» означає запас знань, отриманий ким-небудь. «Професійна підготовка» визначається як процес формування спеціаліста для однієї з галузей трудової діяльності, пов'язаний з оволодінням певним родом занять, професією [3, с. 532].

Представники педагогічної науки вбачають її сутність у набутті професійної освіти, що є результатом: засвоєння інтелектуалізованих знань і умінь, формування необхідних особистісних професійних якостей.

Всебічний аналіз професійної підготовки зроблено у працях В. А. Семиченко [7]. Вона розглядає її у трьох аспектах: як включення студента у навчально-виховну діяльність; як мету і результат діяльності вищого навчального закладу; як процес, в ході якого відбувається професійне становлення майбутніх спеціалістів.

У сучасній психолого-педагогічній науці склалося декілька підходів до визначення її сутності. Психологи розглядають її як засіб приросту індивідуального потенціалу особистості, розвиток її резервних сил, пізнавальної й творчої активності на основі оволодіння загальнонауковими та професійно-значущими знаннями, вміннями й навичками.

Тому, окремим напрямом професійної підготовки виступає «професійно-педагогічна підготовка». Науково обґрунтувати сутність «професійно-педагогічної підготовки» майбутнього вчителя у системі мистецької освіти можливо лише за умов вивчення й критичного аналізу всіх зазначених підходів, а також ґрунтовного дослідження змісту та структури його діяльності.

Дослідники психолого-педагогічної науки визначають «професійно-педагогічну підготовку» як процес навчання студентів у системі занять з педагогічних дисциплін й педагогічної практики, як результат, що характеризується певним рівнем розвитку особистості вчителя, як сформованість його загальнопедагогічних знань, умінь та навичок (О. А. Абдулліна; Н. М. Дем'яненко), як педагогічну систему з певною структурою, змістом, взаємозв'язком та взаємозумовленістю основних компонентів (З. Ф. Леонова), як пізнавальну діяльність, в процесі якої одночасно із засвоєнням знань відбувається активне включення студентів безпосередньо у практичну педагогічну діяльність сучасної школи.

Варто проаналізувати основоположні концепції, які існують у системі мистецької освіти, щодо кореляції структурно-функціонального аналізу професійної діяльності вчителя мистецьких дисциплін.

На думку О. М. Олексюк, М. М. Ткач [5], процес підготовки майбутнього вчителя перебуває в руслі проблем, які розв'язує загальна теорія педагогіки і практика вищої школи. Специфіка професійної діяльності майбутніх фахівців мистецьких дисциплін полягає в тому, що вона вирішує на заняттях музичного, образотворчого, хореографічного мистецтва педагогічні завдання, що пов'язані з розвитком творчої особистості школяра. Відтак згадані функції, що проявляються в творчій діяльності майбутнього вчителя, розглядаються як домінуюча мета його професійної підготовки.

Отже, ми виходимо з того, що підготовка нової генерації педагогічних кадрів у мистецькій освіті нерозривно пов'язана як з

розвитком творчої особистості учня, так і з педагогічною творчістю вчителя. Означена підготовка як цілісна система будується на основі органічної єдності загального, особливого та індивідуального. Як загальне – вона є складовою професійної, загальнопедагогічної підготовки вчителя. Як особливе – має свою специфіку, що зумовлена особливостями різних видів мистецтва й закономірностями творчого процесу. Як індивідуальне – відображає залежність підготовки особистісних якостей учителя і від рівня його творчої педагогічної діяльності. Творчі можливості вчителя реалізуються не лише в його предметній діяльності, а й в процесі його життєвої самореалізації як засобі самоствердження, самовираження й саморозвитку.

Вивчення процесу формування творчої особистості учня при дослідженні творчості вчителя визначає пріоритетність діяльнісного підходу: творча професійна діяльність учителя розглядається як провідний фактор, що впливає на розвиток творчих можливостей учня та забезпечує його ефективність.

Одночасно саме в процесі творчої професійної діяльності розкриваються творчі можливості педагога, відбувається їх реалізація та розвиток. За таких умов виникає необхідність підготовки вчителя до усвідомлення рівня власної творчої педагогічної діяльності, формування у нього потреби аналізувати власний педагогічний досвід і впроваджувати педагогічний досвід інших, адаптуючи його до творчої індивідуальності.

Підготовка майбутнього вчителя мистецьких дисциплін до забезпечення розвитку творчих можливостей учня, його здатність до професійного і особистісного саморозвитку є домінуючою метою його професійної підготовки.

Творча педагогічна діяльність, у процесі якої реалізуються професійні можливості вчителя і здійснюється творчий розвиток його особистості, є засобом формування й творчої особистості учня в навчально-виховному процесі.

На думку С. О. Сисоєвої [8], педагогічна підготовки нової генерації педагогічних кадрів набуває ефективності, якщо її зміст і форми відображають специфіку процесу формування творчої особистості, враховують закономірності творчого процесу, взаємозалежність і взаємозумовленість розвитку творчих можливостей і рівня творчої діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу.

Суттєвим у професійній підготовці педагога є готовність до зміни характеру взаємодії в навчально-виховному процесі: від суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної, яка проявляється не тільки в предметному плані, а й у зміні особистісного розвитку кожного суб'єкта. Саме тому, вчитель мистецьких дисциплін в процесі професійної підготовки має бути зорієнтованим на розвиток творчих можливостей учня, на врахування специфіки цього процесу в конкретних умовах професійної діяльності,

усвідомлювати, що ефективність його праці пов'язана з позитивними зрушеннями як у розвитку творчих можливостей учня, так і його творчій педагогічній діяльності [9].

Отже, підготовка вчителя передбачає його підготовку до суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі «вчитель-учень».

Зокрема, С. О. Сисоєвою виділений такий напрям вивчення творчості вчителя, як витіснення принципу діяльності принципом взаємодії та системним підходом. Водночас, діяльнісний підхід застосовується, коли його розглядають як частковий випадок системного підходу, в основі якого є не стільки дія (діяльність), скільки взаємодія; об'єднання когнітивного і особистісного (операційного і мотиваційного, інтелектуального і особистісного тощо) аспектів психології творчості; використання поняття та інтенсивний розвиток дослідження рефлексії; дослідження творчості не тільки як діяльності по створенню; стверджується, що творчість не обов'язково є створенням, вона може бути рекомбінацією відомих елементів, може бути і руйнуванням; розуміння творчості як розвивальної взаємодії її суб'єкту і об'єкту, спрямованої на розв'язання діалектичного протиріччя. Для творчості необхідні об'єктивні (соціальні і матеріальні) і суб'єктивні (знання, уміння, розвинуті творчі можливості суб'єкту) умови [9].

Ми цілком поділяємо підхід С. О. Сисоєвої, яка, розглядаючи закономірності процесу розвитку творчої особистості, виділяє наступні компоненти змісту підготовки майбутнього вчителя: практичний, емпіричний, репродуктивний та пошуково-дослідницький.

Сучасна педагогіка професійної освіти виходить із філософського принципу внутрішнього взаємозв'язку та взаємообумовленості процесів і явищ світу. Отже, існує об'єктивний взаємозв'язок між характером спрямованості майбутньої професійної діяльності студентів й організацією навчально-виховного процесу на мистецько-педагогічних факультетах вищих навчальних закладів та позитивною динамікою формування творчого потенціалу майбутніх учителів.

Тому художньо-творчий компонент професійної підготовки майбутнього педагога є одним із найголовніших. У творчій діяльності ми набуваємо своєрідних «каналів» возз'єднання з цілим і залучення до духовного надособистісного досвіду буття через розчинення знакового в символічному, індивідуального у всезагальному. Ця інтеграція досвідів схожа на ефект духовної синестезії, коли актуалізується не лише сукупність чуттєвого сприйняття, а й архетипи, досвіди різних культур. Залученість почуттєво-ментальних стратегій [6] до загальнолюдських переживань у виконавському процесі є кінцевою метою художньо-творчого напряму в професійній діяльності майбутнього педагога. Розуміння сутності мистецтва, як універсальної динамічної моделі життя і загальнолюдського духовного досвіду, визначається рівнем сформованості

духовного потенціалу майбутніх педагогів. Розвинені художньо-творчі вміння стають чинниками формування професійно значущих якостей – емпатії, креативності, артистизму, рефлексивності, творчої активності.

Отже, аналіз літературних джерел з окресленої проблеми дозволив зробити висновки про те, що на сучасному етапі розвитку мистецької освіти підготовка нової генерації педагогічних кадрів включає не лише зовнішні педагогічні умови, а й враховує особистісний чинник, внутрішню готовність самого вчителя до педагогічної діяльності.

Професійна педагогічна діяльність як складне структурне утворення, поєднуючи різні види мистецької діяльності, специфічно корелюється з духовним потенціалом особистості майбутнього вчителя, конкретизуючись в сукупності його професійних знань, умінь і власного рівня творчого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Методика як наука / С. У. Гончаренко. – Хмельницький : Вид-во ХГПК, 2000. – 30 с.
2. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці / В. О. Моляко. – К. : Рад. школа, 1989. – 48 с.
3. Ожогов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожогов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Рус. яз., 1990. – 921 с.
4. Общая психодиагностика / под ред. А. А. Бодалева, В. В. Столина. – М. : МГУ, 1987. – 304 с.
5. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва : навч. посіб. / О. Олексюк, М. Ткач. – К. : Знання України, 2004. – 264 с.
6. Ражников В. Г. Резервы музыкальной педагогики / В. Г. Ражников. – М. : Знание, 1980. – 96 с.
7. Семиченко В. А. Концепция целостности и ее реализация в профессиональной подготовке будущих учителей : дис. ... доктора психол. наук : 19.00.07 / В. А. Семиченко. – К., 1992. – 432 с.
8. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня : монографія / С. О. Сисоєва. – К. : Поліграф книга, 1996. – 406 с.
9. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість : монографія / С. О. Сисоєва. – Х.–К. : Книжкове видання «Каравелла», 1998. – 150 с.